

Veiledning til ansatte: Taushetsplikt og samtykke

Hva er en samtykkeerklæring?

En samtykkeerklæring er et viktig og nyttig verktøy for å kunne jobbe tverrfaglig og gi best mulig oppfølging. Taushetsplikt er ikke til hinder for at opplysninger gjøres kjent for andre når den som har krav på vern mot spredning av opplysninger samtykker. For at et samtykke skal være gyldig, må det være informert og frivillig. Det er i utgangspunktet ikke krav om skriftlig samtykke. Det kan gis skriftlig eller muntlig eller det kan gis stilltiende. Det er imidlertid en fordel at samtykket er skriftlig i saker som gjelder tverrfaglig samarbeid for at de det gjelder skal være trygge. Informasjon som gis når et samtykke hentes inn, skal være god nok til at den som samtykker/foreldre gis mulighet til å gjøre et overveid valg.

Hent inn samtykke på et tidlig tidspunkt og sett av nok tid til en god og tillitsskapende samtale. Forklar din rolle i det videre tverrfaglige arbeid. Det betyr at den som gir samtykke/foreldre med foreldreansvar på forhånd må få informasjon om:

- Hvorfor instansen/tjenesten ønsker samtykke
- Hva en samtykker til, hva slags opplysninger som skal deles/hentes inn
- Hvem opplysningene skal deles med
- Hvem en vil innhente opplysninger fra
- Hvem som skal behandle opplysningene
- At samtykket er frivillig og kan trekkes tilbake
- At samtykket bør gis skriftlig. (Et muntlig samtykke er også gyldig, men må i så fall dokumenteres ved at referat fra samtale føres i personens/barnets journal/mappe mv.)

I Kragerø kommune har vi utarbeidet et felles samtykkeskjema som skal brukes av alle tjenester i arbeidet med BTI-modellen. Se egen mal.

Hva er viktig å tenke på ved utfylling av samtykkeskjemaet?

- Hvem bør samtykket gis til? Samtykket skal gis til tjenesten/instansen dere representerer, eks. barnevernstjenesten, skolen, oppfølgingsteam e.l. Unngå at samtykke gis til navngitte ansatte. Den ansatte kan ha fravær eller slutte i jobben.

- Hva gjør vi når en person ikke vil gi samtykke? Du må journalføre dette i eget saksbehandlingssystem.
- Hvilken informasjon kan gis og utveksles? Et samtykke betyr i praksis at taushetsplikten oppheves så langt samtykket rekker. Det er derfor viktig å få avklart hva slags opplysninger det gis samtykke til å dele/utveksle. Det skal ikke deles/utveksles flere opplysninger enn hva samtykket dekker. Det skal ikke deles flere opplysninger enn det som er nødvendig for å oppnå målet i den enkelte sak. Et samtykke innhentet til et bestemt formål skal ikke brukes for andre formål
- Et samtykke bør dekke at en tjeneste/instans både kan gi og få opplysninger som er beskrevet i skjemaet. Det er viktig å gi en god beskrivelse av den informasjonen som kan deles.

Samtykke for barn under 18 år

Hovedregelen er at samtykke må gis av dem som opplysningen, tiltakene eller planene gjelder. Når det angår barn under 18 år, er hovedregelen at det er foreldrene til barnet som skal samtykke. En mindreårig (under 18 år) kan bare foreta rettslige handlinger hvis det er særlig bestemt i lovgivningen. Det betyr at den mindreårige som utgangspunkt ikke kan fritta et kommunalt organ for taushetsplikten. I stedet er det foreldre med foreldreansvar som har rett til å gi samtykke til deling av taushetsbelagt informasjon, jf. barneloven § 30.

Foreldrene skal utøve foreldreansvaret ut fra barnets behov og interesser. Se nedenfor om barns rett til medvirkning. Har foreldrene felles foreldreansvar, skal de ta avgjørelsene sammen. Utgangspunktet er da at begge foreldre skal samtykke. Hvis det er problematisk å få skriftlig signatur fra den ene forelderen, er det tilstrekkelig å få muntlig godkjenning eller signatur på e-post fra denne. Den ansatte må dokumentere dette i signaturfeltet til den forelderen som ikke fysisk skriver under skjemaet. Hvem som har foreldreansvar skal fremgå av folkeregisteret. Det finnes flere unntak hovedregelen. Noen av disse beskrives nedenfor.

Saker om helsehjelp

Med helsehjelp som er ledd i den daglige og ordinære omsorgen for barnet, regnes for eksempel behandling av øreverk, halsbetennelse, influensa, skrubbsår og så videre.

Over 16 år

Den «helserettslige myndighetsalder» i Norge er 16 år. Det betyr at barn/ungdom over 16 år som hovedregel selv har rett til å samtykke til helsehjelp. Det betyr også at de selv kan samtykke til at taushetsplikten i saker om helsehjelp faller bort, og at informasjon

kan deles. Samtykket kan for eksempel gjelde utarbeidelse av individuell plan og oppnevning av koordinator.

Under 16 år

For barn mellom 12 og 16 år skal foreldre med foreldreansvar avgjøre om taushetsplikten faller bort. Barnet skal gis anledning til å uttale seg. Fra 12 års alder skal det legges stor vekt på barnets mening. For barn under 12 år er det foreldrene alene som avgjør om opplysninger skal kunne gis til andre. Barnet skal gis anledning til å uttale seg.

Hovedregelen om at kompetansen til å samtykke til helsehjelp ligger inn under foreldreansvaret når barnet er under 16 år gjelder ikke ubetinget. I noen tilfeller kan også barn under 16 år ha selvstendig samtykkerett. Det innebærer at barnets selvbestemmelsesrett i visse tilfeller går foran foreldrenes rett til å samtykke på barnets vegne før fylte 16 år. Det innebærer at personer mellom 12 og 16 år selv kan samtykke til helsehjelp som gjelder forhold som foreldrene eller andre som har foreldreansvaret ikke er informert om. Det kan være forhold rundt prevensjon og seksuell helse, psykisk helse og seksuelt overførbare sykdommer når det foreligger tungtveiende grunner og ungdommen tydelig gir uttrykk for at det viktig at foreldrene blir informert. Les mer om samtykke hos barn i Helsedirektoratets rundskriv til pbrl. § 3-4.

Tilstrekkelig at én av foreldrene samtykker

Det er tilstrekkelig at én av foreldrene samtykker til helsehjelp som regnes som del av den daglige og ordinære omsorgen for barnet. Slike avgjørelser regnes ikke som større avgjørelser i barnets liv som begge foreldre må samtykke til når de har felles foreldreansvar.

Det kan oppstå situasjoner hvor foreldre er uenige i om barnet skal få helsehjelp. Dette kan blant annet være aktuelt i forbindelse med familiekonflikter, vold, overgrep og lignende. Videre kan det være aktuelt i situasjoner hvor foreldrene har forskjellig oppfatning av om barnet bør gis helsehjelp eller ikke. Det kan også oppstå situasjoner der det ikke er mulig å få avklart begge foreldrenes synspunkter på ytelse av helsehjelpen, for eksempel fordi den ene forelder ikke er mulig å få tak i. I disse situasjonene kan den ene forelder med foreldreansvar alene gi samtykke til helsehjelp, forutsatt at kvalifisert helsepersonell anser helsehjelpen nødvendig for at barnet ikke skal ta skade, jf. pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 (3).

Før slik helsehjelp gis, skal begge foreldrene, eller andre som har foreldreansvaret, så langt som mulig få si sin mening. Det er et vilkår at kvalifisert helsepersonell mener at barnet kan ta skade av ikke å få hjelpen. Med kvalifisert helsepersonell menes helsepersonell som har nødvendig faglig innsikt på området til å foreta en forsvarlig

vurdering av risikobildet og behovet for helsehjelp. Det vil som oftest være den legen, psykologen eller tannlegen som er ansvarlig for helsehjelpen som bør foreta disse helsefaglige vurderingene. Forutsetningen er at helsepersonell mener at barnet kan ta skade av ikke å få helsehjelpen. Hva som vil kunne være skadelig for barnet må vurderes konkret og vil til dels bero på et helsefaglig skjønn hos helsepersonellet. Både skader av somatisk og psykisk art er omfattet. Skadebegrepet vil derfor også omfatte tilfeller hvor det er viktig at barn får snakke med psykolog eller får et behandlingstilbud ved Barne- og ungdomspsykiatri (BUP).

Unntaksreglene nevnt ovenfor må forstås slik at den ene forelderens rett til å bestemme helsehjelp også gir rett til å samtykke til deling av taushetsbelagt informasjon med andre instanser når dette er nødvendig for å gi helsehjelpen.

Barnevernssaker

For barnevernssaker gjelder at barn som har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder, kan opptre som part og kan gjøre partsrettigheter gjeldende, jf. barnevernloven § 6-3 annet ledd. Hvor det er spørsmål om å dele taushetsbelagte opplysninger om et barn, kreves som hovedregel samtykke fra den eller de som har foreldreansvaret. Når barnet har fylt 15 år og har selvstendige partsrettigheter kreves det i tillegg eget samtykke fra barnet. Har barnevernstjenesten overtatt omsorgen for et barn under 16 år har barnevernstjenesten rett til å samtykke til helsehjelp og deling av informasjon selv om foreldrene har foreldreansvar.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)

PP-tjenesten (heretter PPT) er en lovpålagt og frivillig tjeneste. Foresatte må samtykke til at barnet henvises til PPT for utredning. PPT utreder ikke barn og unge uten et slikt samtykke fra foresatte. Når en person er blitt 15 år eller eldre, kreves eget samtykke fra denne. Udir. presiserer at en ikke er avhengig av foreldrenes samtykke når barnet er fylt 15 år.

Foresatte kan henvise til PPT på egenhånd, men som regel utarbeides henvisningen av skole eller barnehage i samråd med foresatte, og foresatte samtykker i at henvisningen sendes. Det er skolen eller barnehagen som setter i verk tiltaket (selve den spesialpedagogiske hjelpen eller spesialundervisningen) etter at det er fattet vedtak i saken. Dette vedtaket bygger på den sakkyndige uttalelsen som PP-tjenesten har utarbeidet.

Bostedsforelder kan samtykke til at det settes i gang sakkyndig utredning etter opplæringsloven § 5-3. Begge foreldre må imidlertid samtykke til vedtak om å sette i

gang spesialundervisning uavhengig av om barnet bor hos begge foreldre eller om barnet bare bor fast hos den ene.

Barns rett til å medvirke

Etter hvert som barnet blir i stand til å danne seg sine egne synspunkter på det saken handler om, skal foreldrene høre hva barnet har å si før de tar avgjørelse om personlige forhold for barnet. De skal legge vekt på det barnet mener alt etter hvor gammelt og modent det er. Det samme gjelder for andre som barnet bor hos eller som har med barnet å gjøre. Et barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkt, skal få informasjon og anledning til å si meningen sin før det blir tatt avgjørelse om personlige forhold for barnet. Meningen til barnet skal bli vektlagt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år skal det legges stor vekt på hva barnet mener, jf. barneloven § 31.

Hvor lenge varer et samtykke?

Det er ikke regulert i lov hvor lenge et samtykke varer. Vi anbefaler enten å sette et tidspunkt på minst 1 år eller å la tidspunktet stå åpent og la det gjelde til samtykke trekkes tilbake. Hvis et samtykke trekkes tilbake, er det viktig å informere de involverte. Du må journalføre at samtykke trekkes tilbake i eget saksbehandlingssystem.

Når samtykket er gitt

Hvordan gi informasjon om at samtykke er innhentet?

Ved første samtale med en annen instans, må det informeres om at samtykkeskjema er undertegnet og arkivert.

Hvordan lagrer vi samtykkeerklæringen?

Samtykkeerklæringen skal arkiveres i det saksbehandlingssystemet som brukes i din tjeneste. De tjenestene/instansene som er involvert kan be om å få kopi av samtykkeskjemaet tilsendt.

Hva skal referatføres i et samarbeidsmøte?

De opplysningene det er samtykket til kan deles i et samarbeidsmøte. Det er viktig at referatet ikke inneholder opplysninger som ikke omhandler personen saken gjelder. For eksempel: vær forsiktig med omtale av andre familiemedlemmer eller andre barn/venner.

Oppheving av taushetsplikten

Meldeplikt til barnevernet

Taushetsplikten skal ikke være til hinder for å melde fra til politi og/eller barnevern når det er mistanke om at et barn utsettes for vold/seksuelle overgrep, og/eller lever i vold. Meldeplikten går foran taushetsplikten.

Opplysningsplikten til barnevernstjenesten er todelt:

1. Du har en selvstendig plikt til å gi opplysninger til barnevernet når det er grunn til å tro at barn

- blir mishandlet hjemmet
- blir utsatt for overgrep, alvorlig omsorgssvikt, kjønnslemlestelse
- viser vedvarende alvorlige atferdsvansker

2. Du har også en plikt til å svare når barnevernstjenesten ber om opplysninger.

Meldeplikten står i barnevernloven § 6-4, helsepersonelloven § 33, barnehageloven § 22 og opplæringslova § 15-3.

Avvergingsplikt

Avvergingsplikten er en plikt hjemlet i straffeloven §196, om å avverge en straffbar handling ved å melde fra til politiet, eller på annen måte søke å avverge en straffbar handling. Avvergeplikten gjelder når det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at en straffbar handling er eller vil bli begått. Avvergeplikten opphever taushetsplikten.

Avvergingsplikten gjelder blant annet i situasjoner der det kan skje mishandling i nære relasjoner, voldtekt, seksuelle overgrep mot barn eller drap. I tillegg har visse yrkesgrupper plikt til å søke å avverge kjønnslemlestelse etter straffelovens paragraf 284, tredje ledd. Dette gjelder blant annet barnehager, barnevernet, sosialtjenesten, helse- og omsorgstjenesten, skoler og skolefritidsordninger.

Dersom den straffbare handlingen allerede er begått, har du avvergingsplikt bare når du regner det som sikkert eller mest sannsynlig at handlingen vil gjentas. Du har også plikt til å avverge hvis du ved å varsle kan forhindre følger av handlingen, som at en allerede inntrådt skade forverrer seg. Avvergingsplikten gjelder oss alle.

Alle ansatte i Kragerø kommune er personlig ansvarlig for å melde fra til politiet og/eller barnevern ved mistanke/bekymring om at et barn eller en ungdom er utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Drøft bekymringen med kolleger og din leder. Er du fagperson og har kolleger eller en overordnet som ikke deler din oppfatning av at et alvorlig lovbrudd vil skje, har du fortsatt plikt til å søke å avverge hvis du selv mener det mest sannsynlig vil skje. Det er personens liv og helse som står i fremste rekke. Det samme gjelder om vedkommende er omsorgsperson og du frykter at barns liv og helse står i fare.

Les mer her: www.plikt.no